

поведінки слідчого стосовно допитуваного. Важливо, щоб допит проводився рівним і спокійним тоном, без грубих й образливих висловлювань зневаги до допитуваного. У жодному разі не можна виражати задоволення або розчарування після отримання відповіді на запитання. Це може справити те чи інше навіювання на допитуваного, що негативно позначиться на показаннях останнього [3, с. 47].

Виявляючи свої інтелектуальні можливості, слідчий не повинен забувати і про те, що сила виховного впливу залежить ще й від психічних можливостей самого підлітка. Результатом взаємного оцінювання є прийняття підлітком рішення про початок відкритого спілкування зі слідчим чи відмова від нього. Внутрішні критерії, що відповідають за прийняття підлітком рішення, формуються лише у 18–21 років, а отже, об'єктивно прийняти рішення і зробити серйозний вибір підліток сам не може. У такому разі допомогти і слідчому, і підлітку може залучений до участі в допиті психолог або педагог, який згладжує внутрішні суперечності підлітка щодо слідчого, стосовно своєї подальшої поведінки, шляхом рефлексивного управління він допомагає дитині зробити вибір, зважаючи на її особисті якості і ситуацію, в яку вона потрапила. Проте трапляються ситуації, коли ні слідчий, ні спеціаліст не можуть зруйнувати недовіру, байдужість і підозрілість підлітка, і в такому випадку виникає психологічний бар'єр [4, с. 127].

Отже, психологічний контакт – це не окрема стадія чи етап допиту і не його тактичний прийом, а необхідна умова його проведення. Можливості встановлення психологічного контакту і його особливості залежать від індивідуальних психологічних якостей неповнолітніх підозрюваних. Уміння слідчого помічати та враховувати так і якості неповнолітніх допитуваних допоможуть визначитися йому з тактикою власної поведінки, що відіграє важливу роль у процесі налагодження психологічного контакту.

З неповнолітніми підозрюваними слідчий має поводити себе доброзичливо і спокійно, водночас демонструючи твердість прийняття рішень та впевненість у своїх діях. Тактично правильна продумана до дрібниць поведінка слідчого під час допиту, а також врахування ним індивідуальних психологічних особливостей неповнолітнього підозрюваного є запорукою налагодження психологічного контакту з такою категорією допитуваних.

Бібліографічні посилання:

1. Дулов А. В. Тактика следственных действий / А. В. Дулов, П. Д. Нестеренко. – Минск: Вышэйш. шк., 1971. – 272 с.
2. Сафуанов Ф. С. Методологические принципы психологического взаимодействия работников следственных органов с несовершеннолетними при допросе / Ф. С. Сафуанов, Е. В. Васько // Юридическая психология. Научно-практическое информационное издание. – 2011. – № 2. – С. 10–13.
3. Порубов Н. И. Научные основы допроса на предварительном следствии. – [3-е изд., перераб.] / Н. И. Порубов. – Минск: Вышэйш. шк., 1978. – 176 с.
4. Михальчук Ю. П. Допрос несовершеннолетнего обвиняемого на предварительном следствии [Электронный ресурс]: дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Михальчук Юлия Павловна. – М. : РГБ, 2006 (Из фондов Российской Государственной библиотеки). – 153 с.

Білоус Юлія Олександрівна,
студентка ДДУВС,
Соболь Оксана Іванівна,
к.ю.н., доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КВАЛІФІКАЦІЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.118 КК УКРАЇНИ «УМИСНЕ ВБИВСТВО ПРИ ПЕРЕВИЩЕННІ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ АБО У РАЗІ ПЕРЕВИЩЕННЯ ЗАХОДІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ЗАТРИМАННЯ ЗЛЮЧИНЦЯ» ІЗ ВРАХУВАННЯМ СУБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК

Необхідна оборона — це правомірний захист правоохоронюваних інтересів особи, суспільства або держави від суспільно небезпечного посягання, викликаний необхідністю його негайного відвернення чи припинення шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, що відповідає небезпечності обстановки.

Право на необхідну оборону є природним, невідчужуваним правом людини. Тобто, ніхто інший не може перешкоджати громадянину в законному здійсненні права на необхідну оборону. Кожен громадянин має право на необхідну оборону незалежно від можливості звернутися за допомогою до органів влади або службових осіб для відвернення чи припинення посягання. Наявність цього права також не пов'язана із можливістю звернутися за допомогою.

Метою необхідної оборони є захист охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається або іншої особи, або суспільних інтересів чи інтересів держави від суспільно небезпечного посягання. Для визнання оборони правомірною достатньо, щоб особа, яка захищається, переслідувала цю мету (її досягнення не є обов'язковим). В іншому випадку, її дії будуть протиправними. Об'єктом заподіяння шкоди є права та інтереси особи, яка посягає. Коли осіб, які посягають, декілька, то особа, яка захищається може заподіяти шкоду, як одному з тих, хто посягає, так і кожному з них. Заподіяння шкоди правам та інтересам інших осіб не підлягає під ознаки необхідної оборони і розглядається, наприклад, за правилами крайньої необхідності або тягне за собою кримінальну відповідальність. Поведінка того, хто захищається, при необхідній обороні може бути тільки активною. Тобто, може виражатися лише в діях, на що прямо вказано в ч.1ст. 36 КК України. Такими діями можуть бути як фізичні зусилля особи, яка захищається, так і використання різних видів зброї, предметів, пристроїв тощо.

Перевищення меж необхідної оборони може виражатися в несвоєчасності або надмірності оборонних дій. Зустрічаються випадки, коли оборона одночасно є своєчасною, однак надмірною за своєю інтенсивністю [1, с. 78].

Слід виділити наступні ознаки перевищення меж необхідної оборони: 1) перевищення меж необхідної оборони, як і сама необхідна оборона, має певні межі, які визначаються ознаками, котрі належать до характеру оборонних дій [2, с. 361]. Індивідуальні ознаки протиправного посягання визначають характер законних оборонних дій; 2) необхідна оборона відрізняється від суспільно небезпечних посягань, оскільки вона є суспільно корисною або суспільно прийнятною; 3) оборона від суспільно небезпечного посягання можлива лише коли створена реальна загроза посягання, або посягання фактично розпочалося і ще не закінчилося, або закінчилося, але за обставинами справи особа, яка обороняється, не усвідомлює момент закінчення посягання; 4) перевищення меж необхідної оборони обумовлюється не тільки відповідністю чи невідповідністю зброї захисту і нападу, а й характером небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставинами, що могли вплинути на реальне співвідношення сил; 5) перевищити межі необхідної оборони можливо тільки в тому випадку, коли питання про допустимість оборонних дій не підлягає сумніву, однак реальне здійснення необхідної оборони вийшло за межі необхідного; 6) перевищення меж необхідної оборони може мати місце лише там, де дотримані всі умови необхідної оборони, за винятком одного – співрозмірності захисту і посягання, тобто завдана шкоди особі, що здійснила посягання, явно не відповідає або небезпечі посягання, або обставині захисту.

Суб'єктом же умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони може бути як особа, яка піддалася нападу, так і очевидець суспільно небезпечного посягання на інтереси держави, суспільства, особистість або права інших громадян, котрий використовував право на необхідну оборону для самостійного відбиття посягання чи для надання допомоги потерпілому.

Суб'єктом злочину, караного за ст. 118 КК України, можуть бути не тільки приватні особи, але й особи, які перевищили межі оборони при виконанні своїх обов'язків, що впливають із роду роботи чи служби. Цей вид суб'єктів є дуже цікавим для нашого дослідження, оскільки така особа, виконуючи службові обов'язки, використовує своє право на оборону та захист.

У слідчій і судовій практиці нерідко виникає питання про те, як належить кваліфікувати умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони, вчинене службовою особою (представником влади) чи військовослужбовцем (рядовим або особою начальницького складу) при виконанні ними своїх службових обов'язків. З цього питання в літературі немає спільності думок. Одні вважають, що такого роду дія повинна розглядатися як злочин у сфері службової діяльності чи злочин проти встановленого порядку несення військової служби (військовий злочин). Так, В. Соловійов зазначає, що якщо посадова особа, знаходячись під час виконання службових обов'язків, залучила до оборони проти суспільно небезпечного посягання підлеглих йому осіб або інших громадян і при цьому перевищила межі необхідної оборони, то такі дії в судовій практиці звичайно розглядаються не як посадове зловживання, а як перевищення влади [3, с. 107].

Відповідно до ст. 18 КК України кримінальну відповідальність за умисне вбивство при

перевищенні меж необхідної оборони можуть нести лише особи, які на момент заподіяння смерті нападнику були осудними.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що суб'єктом умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Суб'єктом цього злочину може бути як особа, яка піддалася нападу, так і очевидець суспільно небезпечного посягання на інтереси держави, суспільства, особистість або права інших громадян, котрий використовував право на необхідну оборону для самостійного відбиття посягання чи для надання допомоги потерпілому.

Як і будь-який інший злочин, умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони може бути вчинено тільки винно. Коли заподіяння нападнику смерті не викликалося необхідністю, але в обстановці, що склалася, той, хто захищається, не усвідомлював і не міг усвідомлювати цього, склад злочину є відсутнім.

Суспільно небезпечне посягання на законні права, інтереси, життя і здоров'я людини, суспільні інтереси чи інтереси держави може викликати в особи, яка захищається, сильне душевне хвилювання. Якщо в такому стані вона не могла оцінювати відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту, її дії слід розцінювати як необхідну оборону [4, с. 55]. Також слід зазначити, що якщо при необхідній обороні особа одночасно перебувала в стані сильного душевного хвилювання, цей факт не має самостійного кримінально-правового значення у зв'язку з тим, що є обставина, яка виключає злочинність діяння, передбачена ст. 36 КК України.

Вбивство при перевищенні меж необхідної оборони може бути вчинено тільки умисно. Так, законодавець справедливо вказує у ст. 118 КК України на умисну форму вини при вчиненні даного вбивства, усунувши тим самим будь-які розбіжності з цього питання.

Наявність у суб'єктів злочину, передбаченого ст. 118 КК України, мети припинення суспільно небезпечного нападу не виключає умислу на досягнення цієї мети шляхом перевищення меж необхідної оборони.

Суб'єктивна сторона вбивства при перевищенні меж необхідної оборони характеризується не тільки умислом, але й певним мотивом і метою злочину. Мотивом злочину є обумовлене певними потребами й інтересами спонукання, яке викликає у особи рішучість вчинити злочин і проявляється в ньому. Мета злочину – це ідеальна (уявна) модель майбутнього бажаного результату, до заподіяння якого прагне правопорушник через вчинення злочину [5, с. 139].

Отже, перевищення меж необхідної оборони є караним лише у двох випадках: за перевищення меж необхідної оборони, зокрема і за умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони. За загальним правилом ця відповідальність носить пом'якшувальний характер, іноді законодавець, враховуючи деякі обставини на боці особи, яка захищається, допускає і повну відмову від призначення покарання. Такими обставинами визнаються сильне душевне хвилювання, пробачне хвилювання, сильне емоційне збудження, збентеження, острах або переляк, викликані посяганням.

Бібліографічні посилання:

1. Шафіков Е. Р. Необхідна оборона: особливості кримінально-правового регулювання / Е. Р. Шафіков // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 1-2. – С. 189-195.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [текст] / За заг. ред. Литвинова О. М. – К. : «Центр учбової літератури», 2017. – 528 с.
3. Орловський Б. М. Проблеми кримінально-правового регулювання перевищення меж необхідної оборони / Б. М. Орловський // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – Число 2. – С. 107-112.
4. Заяць Р. Я. Сутність, стан та ознаки необхідної оборони / Р. Я. Заяць // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 192–197.
5. Плисюк Н. М. Суб'єктивна сторона складу умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця / Н. М. Плисюк. – 2014. – № 2. – С. 301-312.